

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการวัดตามหลักสาราณียธรรม ๖ ของพระสังฆาธิการ อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี” โดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้ ๑. เพื่อศึกษาการบริหารจัดการวัดตามหลักสาราณียธรรม ๖ ของพระสังฆาธิการและหลักสาราณียธรรม ๖ ๒. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาการบริหารจัดการวัดของพระสังฆาธิการ อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี ๓. เพื่อเสนอแนวทางในการบริหารจัดการวัดตามหลักสาราณียธรรม ๖ ของพระสังฆาธิการ อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ที่เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In Depth Interview) โดยกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลประกอบด้วยพระสงฆ์ จำนวน ๖ รูป และวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ซึ่งสามารถสรุปผลการวิจัยได้ ดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๒ อภิปรายผล

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ ผลการวิจัยแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการวัดตามหลักสาราณียธรรม ๖ ของพระสังฆาธิการและหลักสาราณียธรรม ๖ สรุปได้ว่า พระสังฆาธิการมีหน้าที่ในการปกครองและบริหารกิจการคณะสงฆ์ในเขตปกครองให้เป็นไปตามหลักสาราณียธรรม ๖ ด้วยความเรียบร้อย จึงเป็นเงื่อนไขสำคัญที่จะบ่งชี้ความสำเร็จหรือความล้มเหลวในการส่งเสริมกิจการพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนถาวรสืบต่อไป จะต้องอาศัยพระสังฆาธิการเป็นสำคัญ เนื่องจากพระสังฆาธิการเป็นผู้ใกล้ชิดประชาชน โดยเฉพาะพระสังฆาธิการทุกระดับเป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของประชาชนและมีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้วยแล้ว ซึ่งจะต้องปรับบทบาทในด้านต่าง ๆ ให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมให้เป็นไปตามหลักธรรมอื่น ๆ หรือตามหลักสาราณียธรรม ๖ คือ ๑. ด้านเมตตาทายกรรม คือ การช่วยเหลือกิจธุระของผู้ร่วมงานด้วยความเต็มใจแสดงกิริยาอาการสุภาพเคารพนับถือกันให้การอนุเคราะห์ช่วยเหลือและเอื้อเฟื้อต่อผู้อื่นไม่รังแกทำร้ายผู้อื่นทั้งต่อหน้าและลับหลัง การสร้างความประทับใจทางกิริยาอาการ เช่น การปกครองคณะสงฆ์ต้องมีความยุติธรรมปฏิบัติหน้าที่ตามพระธรรมวินัย กฎหมายและระเบียบของวัดหรือคณะสงฆ์โดยเคร่งครัด ๒. ด้านเมตตาวัจกรรม คือ การช่วยบอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์สั่งสอนแนะนำตักเตือนด้วยความหวังดีกล่าววาจาสุภาพแสดงความเคารพนับถือกันพูดมีเหตุผลไม่พูดให้ร้ายผู้อื่น ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนทั้งต่อหน้าและลับหลัง การสร้างความประทับใจทางวาจา เช่น การพูดจากับผู้อยู่ในความปกครองด้วยความสุภาพอ่อนโยน มีเหตุผลแนะนำตักเตือนผู้อยู่ในความปกครองโดยไม่มีอคติ ๓. ด้านเมตตามโนกรรม คือ การตั้งใจปวารณา

ดีคิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กันมองกันในแง่ดีมีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใสต่อกัน เป็นการคิดดีต่อกันคิดเชิงบวกไม่คิดอิจฉาริษยาหรือไม่คิดมุ่งร้ายพยาบาท ถ้าทุกคนคิดคิดเชิงบวกแล้วปฏิบัติเหมือนกันความสามัคคีก็จะเกิดขึ้นในหมู่คณะและในสังคมก็จะอยู่ด้วยความสุข การสร้างความประทับใจด้วยไมตรีจิตมิตรภาพ ตั้งจิตปรารถนาดี เช่น การเอาใจใส่ดูแลทุกข์สุขในด้านต่างๆ ของพระภิกษุ สามเณร ตลอดถึงสัตถุบริวาริก ๔. ด้านสาธารณโภคี คือ การที่ได้สิ่งใดมาโดยชอบธรรมแม้เป็นของเล็กน้อยก็ไม่หวงไว้ผู้เดียวนำมาแบ่งปันเฉลี่ยแจกจ่ายให้ได้มีส่วนร่วมใช้สอยบริโภคทั่วกันการรู้จักแบ่งสิ่งของให้กันและกันตามโอกาสอันควร เพื่อแสดงความรักความหวังดีของผู้ที่อยู่ในสังคมเดียวกัน การจัดและใช้สอยสาธารณูปโภคร่วมกันฉันพี่น้อง เช่น การมีสวัสดิการด้านต่างๆ แก่ผู้อยู่ในความปกครอง การมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน ๕. ด้านศีลสามัญญตา คือ การที่ทุกคนที่อยู่ร่วมกันมีความประพฤติสุจริตดีงามถูกต้องตามระเบียบวินัยไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจของหมู่คณะก็จะเป็นการสร้างความรักใคร่สามัคคีมีความประพฤติสุจริตปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของหมู่คณะไม่เอารัดเอาเปรียบผู้อื่น ความประพฤติสุจริตดีงามถูกต้องตามระเบียบวินัย เช่น การเคารพสิทธิเสรีภาพของพระภิกษุ สามเณร การปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี ไม่ใช้อำนาจข่มขู่ผู้อยู่ในความปกครอง ๖. ด้านทัญญูสามัญญตา คือ การที่มีความเห็นชอบร่วมกันในข้อที่เป็นหลักการสำคัญที่จะนำไปสู่ความหลุดพ้นสิ้นทุกข์หรือขจัดปัญหาไม่เห็นแก่ตัวรู้จักเคารพและรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นร่วมมือร่วมใจในการสร้างสรรค์สังคมให้เกิดความสงบสุข ความสามัคคีปรองดองกันความเห็นชอบร่วมกัน เช่น ความเป็นเอกภาพในการลงมติความเห็นชอบร่วมกันในเรื่องต่างๆ ไม่มีความขัดแย้งในองค์กรหรือภายในวัด

๕.๑.๒ ผลการวิจัยสภาพปัญหาการบริหารจัดการวัดตามหลักสาราณียธรรม ๖ ของพระสังฆาธิการ อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี สรุปปัญหาและอุปสรรคโดยภาพรวมตามประเด็นดังต่อไปนี้ ๑. ด้านเมตตาทายกรรม การปฏิบัติหน้าที่ของพระสังฆาธิการไม่ปฏิบัติหน้าที่ตามระเบียบกฎหมายโดยเคร่งครัด ขาดความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการ ขาดความเป็นกลางในการปกครอง การวางตัวไม่เหมาะสมกับตำแหน่งหน้าที่ ๒. ด้านเมตตาวิจิตรกรรม การพูดจาขาดเหตุผล ขาดความสุภาพอ่อนโยน การแนะนำตักเตือนเป็นไปโดยความอคติ ๓ ด้านเมตตาตามโนกรรม ไม่ค่อยเปิดโอกาสให้พระภิกษุสามเณรมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น การปิดบังข่าวสารบางอย่างมีการเลือกปฏิบัติมอบหมายหน้าที่ให้เฉพาะคนใกล้ชิด ไม่เอาใจใส่ดูแลทุกข์สุขของพระภิกษุ สามเณรตลอดถึงสัตถุบริวาริกเท่าที่ควร มีการใช้อำนาจหน้าที่แสวงหาผลประโยชน์ส่วนตน ๔. ด้านสาธารณโภคี บางวัดขาดสวัสดิการด้านต่างๆ ขาดแรงจูงใจ การสร้างกำลังใจในการทำงาน ขาดความมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกันเห็นแก่ตัวไม่ให้การสนับสนุนการทำงานตามความเหมาะสมตามความสามารถ ๕. ด้านศีลสามัญญตา การไม่ปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมายระเบียบ ไม่เคารพในสิทธิและเสรีภาพของพระเณรรูปอื่นๆ ไม่มีความซื่อสัตย์สุจริต ไม่ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี หลงอำนาจใช้อำนาจข่มขู่ผู้ใต้บังคับบัญชา ๖. ด้านทัญญูสามัญญตา ไม่มีความเป็นเอกภาพในการลงมติความเห็นชอบร่วมกันในเรื่องต่างๆ การพิจารณาความดีความความชอบไม่มีความยุติธรรม การทำงานไม่เป็นทีม มีความขัดแย้งในองค์กรหรือภายในวัด

จากสภาพปัญหาดังกล่าว พระสังฆาธิการควรมีการพัฒนาด้านเทคโนโลยีบูรณาการด้วยหลักสาราณียธรรม ๖ หรือหลักพุทธธรรมอื่นนำไปประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการและการปกครองในการปฏิบัติหน้าที่ปฏิบัติตามกฎหมาย พระราชบัญญัติ ข้อบังคับ ระเบียบต่างๆ และพระธรรมวินัย

โดยเคร่งครัด โดยเฉพาะการบริหารการปกครองวัดมีรูปแบบที่แตกต่างไปจากสมัยก่อนมาก เช่น ด้านการปกครอง ด้านการเผยแผ่ ด้านการศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการสาธารณสงเคราะห์ ด้านสาธารณูปการ มีรูปแบบที่ปฏิบัติชัดเจนมากยิ่งขึ้น ดังนั้น รูปแบบแนวคิดและวิธีการในการบริหารจัดการวัดชื่อว่า มีส่วนสำคัญยิ่งในการบริหารจัดการองค์กรคณะสงฆ์ให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ฉะนั้น ผู้ที่จะเป็นผู้นำในการบริหารการปกครองวัดและคณะสงฆ์ในยุคปัจจุบันนี้ จะต้องเป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์มีความรู้ความสามารถความเสียสละและยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น ตลอดจนเป็นผู้เพียบพร้อมด้วยจริยาวัตรข้อปฏิบัติเป็นที่ยอมรับของคณะสงฆ์และสังคมโดยรวม ที่สำคัญจะต้องเป็นนักปกครองที่มีความซื่อสัตย์ยุติธรรม ต้องเว้นจากความมีอคติทั้งปวง ตั้งมั่นในหลักสาราณียธรรม ๖ หรือหลักพุทธธรรมอื่นของพระพุทธองค์เป็นแกนหลักของการบริหารการปกครองอยู่เสมอ วัดนั้นเป็นฐานรากอันสำคัญของคณะสงฆ์และพระพุทธศาสนาก็จะเกิดความมั่นคงซึ่งย่อมจะส่งผลให้พระพุทธศาสนามีความเจริญมั่นคงไปด้วยเช่นกัน

๕.๒ อภิปรายผล

๕.๒.๑ จากการวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการวัดตามหลักสาราณียธรรม ๖ ของพระสังฆาธิการ อำเภอบ้านฝือ จังหวัดอุดรธานี” โดยภาพรวมการบริหารตามหลักสาราณียธรรม ๖ ของพระสังฆาธิการค่อนข้างดี มีปัญหาและอุปสรรคเล็กน้อย ซึ่งสามารถนำไปปรับปรุงแก้ไขให้ประสบผลสำเร็จได้ สามารถอภิปรายผลได้ ดังนี้

(๑) **การบริหารตามหลักสาราณียธรรม ด้านเมตตาทายกรรม** จากการศึกษาพบว่า การบริหารจัดการวัดที่อยู่ในเขตปกครองของตนในด้านต่างๆ เช่น การปฏิบัติหน้าที่ของพระสังฆาธิการตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ และประกาศของมหาเถรสมาคมพระธรรมวินัย การดูแลคณะสงฆ์ให้ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย ตามหลักสาราณียธรรมตามกฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ และประกาศของมหาเถรสมาคม ซึ่งพระสังฆาธิการควรปฏิบัติหน้าที่ตามระเบียบอย่างเสมอภาค โดยไม่มีการเลือกปฏิบัติ เพื่อความเป็นธรรม ควรเอาใจใส่เกี่ยวกับปัญหาและกระตือรือร้นในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นภายในวัดของตนอย่างสร้างสรรค์ ควรซื่อสัตย์ต่อหน้าที่ด้วยความจริงใจไม่ควรเมินเฉยต่อภาระที่ได้รับมอบหมายจากพระผู้ปกครอง ควรปฏิบัติหน้าที่ด้วยความรวดเร็วทันต่อสถานการณ์ ควรมีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใส มีกิริยาท่าทางที่สุภาพอ่อนน้อม ทักทายต่อผู้บังคับบัญชาเจ้าคณะพระสังฆาธิการตลอดถึงผู้ใต้บังคับบัญชาด้วยความจริงใจและควรวางตัวให้เหมาะสมกับตำแหน่งหน้าที่ของการเป็นพระสังฆาธิการ การเป็นผู้นำหรือผู้ปกครองที่ดี ซึ่งสอดคล้องกับ พระคณิน อนาวิโล (บุญสาร) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา : กรณีศึกษาผู้บริหารสถานศึกษาจังหวัดนครสวรรค์” ผลการวิจัย พบว่า บุคลิกของผู้บริหารที่ควรยึดถือเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติ คือ เป็นผู้ที่มีคุณธรรม ในการบริหารจัดการและยึดหลักการบริหารแบบมีส่วนร่วม โดยที่คุณลักษณะของผู้บริหารสถานศึกษาที่ดีจะส่งผลทำให้เป็นที่ยอมรับจากบุคลากรทุกฝ่าย ทำให้การดำเนินงานมีประสิทธิภาพสูง ทำให้บุคลากรครูมีขวัญกำลังใจที่ดีและนักเรียนได้รับการพัฒนาเต็มตามศักยภาพ สิ่งที่ผู้บริหาร สถานศึกษาต้องพบเห็นเกี่ยวกับการทำงานของบุคลากรภายในสถานศึกษา คือ บุคลากรมีศรัทธาในวิชาชีพ ตั้งใจสอน มีคุณธรรม มุ่งมั่นทุ่มเท เสียสละ รักลูกศิษย์เหมือนลูกหลานและ

ปฏิบัติงานด้วยความเอาใจใส่ ผู้บริหารเห็นความสำคัญของการบริหารแบบมีส่วนร่วมสามารถ ช่วยให้ งานสำเร็จและบุคลากรมีความสุขในการทำงานแบบ “ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมปรับปรุงแก้ไขและร่วม ภาควุมิใจ” สิ่งที่ทำให้ผู้บริหารรู้สึกพอใจในการบริหารงานของตน คือ การยึดมั่นใน คุณธรรม ให้การ สนับสนุนบุคลากรและส่งเสริมการศึกษาของผู้เรียน และจากคำกล่าวที่ว่าผู้บริหารที่ดีจำเป็นต้องมี คุณธรรมควบคู่กับการทำงานผู้บริหารเห็นด้วยและให้เหตุผลสนับสนุนว่า คุณธรรมเป็นหัวใจสำคัญใน การบริหาร สามารถสร้างความศรัทธาและเป็นพื้นฐานที่ ทำให้เกิดความรักความสามัคคีในหมู่คณะ หากผู้บริหารมีคุณธรรมประกอบกับการทำงานด้วยยอมทำให้ครูมีสุขภาพจิตที่ดีและเกิดบรรยากาศใน การทำงานอย่างมีความสุขอันจะส่งผลต่อความสามารถในการจัดการเรียนการสอนให้ดีและมีคุณภาพ ต่อผู้เรียนในที่สุด

(๒) การบริหารตามหลักสาราณียธรรม ด้านเมตตาจริกรรม จากการศึกษาพบว่า พระสังฆาธิการควรมีความที่สุภาพ คอยแนะนำให้คำปรึกษาด้วยการพูดจาไพเราะเพิ่มขึ้น ควรมีมนุษย สัมพันธ์ที่ดีเพิ่มขึ้น ควรพูดจาด้วยเหตุผลและควรแนะนำตักเตือนด้วยความหวังดี ซึ่งสอดคล้องกับ งานวิจัยของ พระครูนนทวิวัฒน์ วีระมโ (มีนุสรณ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การบริหารงานเทศบาล ตำบลตามหลักสาราณียธรรม ๖: กรณีศึกษา เทศบาล ตำบลปลายบาง อำเภอบางกรวย จังหวัด นนทบุรี” ผลการวิจัย พบว่า เทศบาลตำบลปลายบาง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี ได้บริหารงาน ตามหลักสาราณียธรรมทั้ง ๖ ด้าน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ซึ่งมีค่าเฉลี่ย ๓.๖๑ เมื่อพิจารณา รายละเอียดแต่ละด้านพบว่า มีการบริหารงานตามหลักสาราณียธรรม ๖ อยู่ในระดับมากทุกด้าน การเปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับการบริหารงานเทศบาลตำบลปลายบาง ตามหลัก สาราณียธรรม ๖ จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า ประชาชนในเขตเทศบาลตำบลปลายบาง มี ความคิดเห็นแตกต่างกันตามเพศและอายุอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ส่วนประชาชนที่มี ระดับการศึกษาและอาชีพต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารงานเทศบาลตำบลปลายบางตามหลัก สาราณียธรรม ๖ ไม่แตกต่างกัน แนวทางการนำหลักสาราณียธรรม ๖ ไปประยุกต์ใช้ในการ บริหารงานเทศบาลตำบลปลายบาง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี ได้แก่ ด้านเมตตาจริกรรม เจ้าหน้าที่ไม่ควรเลือกปฏิบัติในการให้บริการแก่ผู้มาใช้บริการ ควรให้บริการตามลำดับในการมาใช้ บริการ เพื่อความเป็นธรรมแก่ผู้รับบริการ ด้านเมตตาจริกรรม เจ้าหน้าที่กล่าววาจาสุภาพต่อผู้มา ใช้ บริการ ด้านเมตตาโมกกรรม เจ้าหน้าที่ต้องยึดถือผลประโยชน์ส่วนรวมมาก่อนประโยชน์ส่วนตนให้ เกียรติประชาชนที่มาติดต่อและต้อนรับด้วยไมตรีจิตที่ยิ้มแย้มแจ่มใส ด้านสาธณโมกศี เจ้าหน้าที่ ต้องมีความซื่อสัตย์ ไม่เห็นแก่สินจ้างรางวัล บริการด้วยความเต็มใจและมีความรับผิดชอบ ด้าน สีสสามัญญตา ควรมีความซื่อสัตย์ สุจริต ไม่เห็นแก่พวกพ้องสำคัญกว่าประเทศชาติ หรือเห็นแก่ ประโยชน์ส่วนตนมากกว่าประโยชน์ส่วนรวม ด้านทิสสามัญญตา ยอมรับฟังความคิดเห็นของ ประชาชน และนำมาแก้ไขปรับปรุงตามสภาพจริง

(๓) การบริหารตามหลักสาราณียธรรม ด้านเมตตาโมกกรรม จากการศึกษาพบว่า พระสังฆาธิการควรบริหารงานด้วยความมีจิตใจที่ซื่อสัตย์สุจริต ควรเปิดโอกาสให้พระภิกษุตลอดถึง สัททวิหาริกมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นอยู่เสมอ ควรบริหารงานด้วยความยุติธรรมเป็นกลาง ไม่ลำเอียง บริหารงานด้วยการเอาใจใส่ดูแลทุกข์สุขของพระภิกษุ สามเณร ตลอดถึงสัททวิหาริก คิด ทำสิ่งที่ เป็นประโยชน์ ควรให้ความเป็นกันเองไม่แบ่งพรรคแบ่งพวกและไม่มีความโลภใช้หน้าที่

แสวงหาผลประโยชน์ส่วนตน สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาเอกมร ฐิตปัญโญ (คงตางาม) ได้วิจัยเรื่อง “ความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการบริหารงานตามหลักสาราณียธรรมขององค์การบริหารส่วนตำบล ในอำเภอตอนมดแดง จังหวัดอุบลราชธานี” ผลการวิจัยพบว่า ๑. ประชาชนมีความคิดเห็นต่อการบริหารงานตามหลักสาราณียธรรมขององค์การบริหารส่วนตำบล ในอำเภอตอนมดแดง จังหวัดอุบลราชธานี โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๓๐) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นต่อการบริหารงานตามหลักสาราณียธรรม อยู่ในระดับปานกลางทุกด้าน ๒. การเปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการบริหารงานตามหลักสาราณียธรรมขององค์การบริหารส่วนตำบล ในอำเภอตอนมดแดง จังหวัดอุบลราชธานี โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า ประชาชนที่มีระดับการศึกษา อาชีพและรายได้ต่างกันมีความคิดเห็นต่อการบริหารงานตามหลักสาราณียธรรมขององค์การบริหารส่วนตำบล ในอำเภอตอนมดแดง จังหวัดอุบลราชธานี แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ ซึ่งยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ส่วนประชาชนที่มีเพศอายุต่างกัน มีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ๓. แนวทางในการนำหลักสาราณียธรรมมาประยุกต์ใช้ในการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบล ในอำเภอตอนมดแดง จังหวัดอุบลราชธานี พบว่า ควรทำงานรับใช้ประชาชนอย่างเสมอต้นเสมอปลาย วางแผนการทำงานให้เหมาะสม เรียงลำดับความสำคัญของปัญหาโดยคำนึงถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อส่วนรวมเป็นสำคัญ พูดยึดต่อกันเพื่อชักนำให้ประชาชนเกิดความสามัคคีปรองดองและเกิดความรักความเห็นใจซึ่งกันและกัน ทำงานเพื่อส่วนรวม ซื่อตรงต่อตนเองต่องานต่อบุคคลอื่น เว้นจากการแสวงหาผลประโยชน์เพื่อตนเองและพรรคพวกไม่รับสินบนไม่ทุจริต ให้การช่วยเหลือจัดสวัสดิการหรือแบ่งปันผลประโยชน์ต่างๆ ให้แก่ประชาชนอย่างทั่วถึงเสมอภาคเท่าเทียมกัน บริหารงานด้วยความซื่อสัตย์สุจริต มีวินัย รักษากฎระเบียบที่ตั้งไว้เคารพความคิดเห็นของกันและกัน เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าร่วมประชุมเพื่อเสนอปัญหาและความต้องการในท้องถิ่นแสดงความคิดเห็น วิจารณ์การทำงานและร้องทุกข์เรื่องราวต่างๆ ได้เพื่อนำมาปรับปรุงแก้ไขพัฒนาตนเองและองค์กรอยู่เสมอ

(๔) การบริหารตามหลักสาราณียธรรม ด้านสาธารณโภคี จากการศึกษาพบว่า พระสังฆาธิการควรมีสวัสดิการในวัดให้ดีขึ้น ควรสร้างกำลังใจในการทำงาน ควรมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน ไม่เห็นแก่ตัว ควรจัดหาวัสดุอุปกรณ์ภายในวัดให้เพียงพอ ควรมีความเสียสละ และการสนับสนุนการทำงานตามความเหมาะสม เป็นธรรมแก่ทุกรูปภายในวัด โดยสอดคล้องกับงานวิจัยของ ศุภพงศ์ ทองศรีนุ่น ได้วิจัยเรื่อง “ศึกษาความพึงพอใจที่มีต่อการใช้หลักสาราณียธรรมของผู้ปกครองท้องถิ่น : ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอชะอวด จังหวัดนครศรีธรรมราช” ผลการวิจัยพบว่าเกษตรกรในการปกครองส่วนท้องถิ่นในอำเภอชะอวด มีความพึงพอใจต่อการใช้หลักสาราณียธรรมของผู้ปกครองส่วนท้องถิ่น โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลางและมีข้อเสนอแนะต่อผู้ปกครองท้องถิ่นดังนี้ ๑. จัดหาตลาดเพื่อส่งผลผลิตทางการเกษตรไปขายในราคาที่ยุติธรรม ๒. จัดหาเงินทุนเพื่อการศึกษาแก่เยาวชนในท้องถิ่น ๓. อบรม สัมมนา เจ้าหน้าที่/เจ้าพนักงานของส่วนท้องถิ่นเพื่อพัฒนาจริยธรรม ๔. ให้ผู้ปกครองส่วนท้องถิ่นมีความจริงใจต่อการปฏิบัติงาน/แก้ไขปัญหา ๕. แต่งตั้งผู้อาวุโสที่มีความรู้ความสามารถในท้องถิ่นเป็นที่ปรึกษาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อการมีส่วนร่วม

(๕) **การบริหารตามหลักสราณียธรรม ด้านศีลสามัญญตา** จากการศึกษาพบว่า พระสังฆาธิการควรปฏิบัติหน้าที่โดยรักษาระเบียบตามพระธรรมวินัย ไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจหรือเสื่อมเสียแก่หมู่คณะ ไม่เลือกปฏิบัติบริหารงานด้วยความเสมอภาคเท่าเทียมกันโดย ปราศจากอคติ เคารพในสิทธิและเสรีภาพในการแสดงออกของผู้ได้บังคับบัญชาตลอดถึงพระภิกษุ สามเณร ควรมีความซื่อสัตย์สุจริตปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี และไม่หลงอำนาจไม่ใช้อำนาจข่มขู่ผู้ได้บังคับบัญชาตลอดถึงพระภิกษุ สามเณร ซึ่งสอดคล้องกับ กรมการศาสนา ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน” พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน แบ่งเป็น ๒ ปัจจัย คือ ปัจจัยหลัก ประกอบด้วยความสามารถพิเศษหรือคุณลักษณะเฉพาะพิเศษของเจ้าอาวาส บุคลิกภาพ ภาวะผู้นำ เช่น ความมีมนุษยสัมพันธ์ ความซื่อสัตย์ การปฏิบัติตนในพระธรรมวินัยและกระบวนการบริหารและการทำงานอย่างเป็นระบบ อาทิ การจัดองค์กร การบริหารบุคลากร การติดตามงาน การบริหารการเงิน เป็นต้น และปัจจัยเสริม คือ ปัจจัยที่มีส่วนสนับสนุนได้แก่สภาพแวดล้อมทำเลที่ตั้งบรรยากาศในวัดและการที่วัดมีลักษณะพิเศษเฉพาะ เช่น เป็นโบราณสถานมีโบราณวัตถุทางศิลปวัฒนธรรมอื่น

(๖) **การบริหารตามหลักสราณียธรรม ด้านทฤษฎีสามัญญตา** จากการศึกษาพบว่า พระสังฆาธิการควรมีความเห็นชอบร่วมกัน ในข้อที่เป็นหลักการสำคัญที่จะนำไปสู่การจัดตั้งปัญหาภายในวัด พิจารณาความดีความชอบอย่างเป็นธรรม ควรมีความยุติธรรมในการพิจารณาและตัดสินเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในวัด เมื่อมีปัญหาควรมีการประชุมแก้ไขปัญหาร่วมกัน เพื่อให้งานสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ควรทำงานเป็นทีม และไม่ควรรสร้างความขัดแย้งในองค์กรภายในวัด ซึ่งสอดคล้องกับ กฤษฎา มมตะขบ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ทัศนคติของพระสงฆ์ในจังหวัดเชียงใหม่ต่อโครงสร้างอำนาจการปกครองวัดตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕” ผลการวิจัยพบว่า โครงสร้างอำนาจการปกครองวัดในปัจจุบันส่วนใหญ่เป็นไปตามพระราชบัญญัติ พ.ศ. ๒๕๐๕ นั่นคือ เจ้าอาวาสเป็นผู้มีอำนาจสูงสุด ผลการสำรวจทัศนคติของพระสงฆ์ต่อโครงสร้างอำนาจการปกครองวัด เห็นว่าพระสงฆ์ซึ่งโดยทั่วไปไม่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับโครงสร้างอำนาจ เห็นว่าโครงสร้างอำนาจเดิมไม่สอดคล้องกับโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองของประเทศ เจ้าอาวาสมีอำนาจมากเกินไป ควรนำหลักพระธรรมวินัยมายึดเป็นหลักในการตัดสินปัญหา ควรมีการกระจายอำนาจให้พระสงฆ์ภูมิภาคในขั้นตอนการบริหาร การแต่งตั้งและถอดถอน รัฐควรเข้ามามีบทบาทช่วยเหลือสถาบันมากขึ้นและนอกจากนี้ประชาชนควรเข้ามามีอำนาจในระดับที่เหมาะสม สำหรับการศึกษาด้านความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร มีผลดังต่อไปนี้ ๑) ปัจจัยด้านอายุสมณศักดิ์ตำแหน่งการบริหารและพรรษาสัมพันธ์กับความรู้เกี่ยวกับพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แตกต่างกัน ๒) นิิกายที่แตกต่างกันส่งผลกระทบต่อความแตกต่างกันในการตีความเกี่ยวกับพระราชบัญญัติบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ๓) ปัจจัยต่างๆ คือ ที่ตั้งของวัด นิิกาย สมณศักดิ์ตำแหน่งทางการบริหาร การศึกษาและอายุพรรษา กำหนดทัศนคติของพระสงฆ์ต่อโครงสร้างอำนาจการปกครองวัดต่างกัน

หลักสราณียธรรม ๖ เป็นหลักธรรมที่มีพื้นฐานแห่งความมีเมตตาเป็นหลักการอยู่ร่วมกันอย่างมีความเมตตาจิตต่อกัน พิจารณาความสุขความเจริญแก่กันและกัน เมื่ออยู่ร่วมกันได้เช่นนี้แล้วก็

จะก่อให้เกิดเป็นความรัก ความเคารพ การสงเคราะห์กัน การไม่ทะเลาะวิวาทกัน เป็นไปเพื่อความ
สมานสามัคคีความมีเอกภาพในการบริหารจัดการวัดของคณะสงฆ์ตลอดถึงประเทศชาติต่อไป

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการวัดตามหลักสาราณียธรรม ๖ ของพระสังฆาธิการ
อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี” ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะโดยแบ่งออกเป็น ๓ ประเด็น ดังนี้

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

การบริหารจัดการตามกรอบการบริหารคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้านนั้น สามารถนำมาปรับ
ประยุกต์ใช้กับหลักสาราณียธรรม ๖ มาบริหารจัดการวัดได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังต่อไปนี้

๑. การปกครองคณะสงฆ์ ให้ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม
ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ ของมหาเถรสมาคมและตามพระบัญชาของสมเด็จพระสังฆราช
ซึ่งพระสังฆาธิการควรดำเนินการตามหลักสาราณียธรรมข้อ ๑ ด้านเมตตาทายกรรม ควรมีความ
ยุติธรรม เป็นผู้รักษากฎหมายและพระธรรมวินัยโดยเคร่งครัด หากพบผู้อยู่ในความปกครองกระทำผิด
ตามกฎหมายอาญาควรส่งดำเนินคดีต่อเจ้าพนักงานตำรวจ และดำเนินการทางพระธรรมวินัยต่อไป

๒. การศาสนศึกษาคณะสงฆ์ การจัดให้มีการศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมแก่บรรพชิต
และคฤหัสถ์ ทั้งแผนกบาลีและแผนกธรรม รวมทั้งส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณร ได้เรียนภายในสำนัก
เรียนด้วย พระสังฆาธิการควรดำเนินการตามหลักสาราณียธรรมข้อ ๒ เมตตาวจีกรรม คือ การให้
ขวัญและกำลังใจแก่ผู้สอนและผู้เรียนนักธรรมและบาลี ควรจัดให้วัดจัดการเรียนการสอนบาลีและ
นักธรรมอย่างเป็นระบบ ควรส่งเสริมสนับสนุนให้ประชาชนและนักเรียนเรียนธรรมศึกษาอย่างทั่วถึง

๓. การศึกษาสงเคราะห์คณะสงฆ์ พระสังฆาธิการควรดำเนินการตามหลักสาราณียธรรม
ข้อ ๓ ด้านเมตตามโนกรรม คือ การจัดการศึกษาที่จะช่วยเหลือเกื้อกูลสถาบันการศึกษาหรือจัด
สถานศึกษาภายในวัด เพื่อสงเคราะห์แก่เด็กเยาวชนให้ได้รับการศึกษาเล่าเรียน โดยไม่ขัดต่อพระ
ธรรมวินัย อาจเป็นโรงเรียนการกุศลในวัด หรือโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์เด็กยากจน หรือศูนย์ศึกษา
พระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ หรือศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์

๔. การเผยแผ่พระพุทธศาสนาคณะสงฆ์ พระสังฆาธิการควรดำเนินการตามหลักสาราณีย
ธรรมข้อ ๔ ด้านสาธารณโภคี คือ การจัดให้มีการฟังพระธรรมเทศนา การจัดเกี่ยวกับการอบรมสมณะ
และวิปัสสนากรรมฐาน การบรรยายหรือปาฐกถาธรรม การจัดศาสนพิธีต่าง ๆ เพื่อรักษาพิธีและ
วัฒนธรรมทางศาสนาและการให้ธรรมะหรือการสนทนาธรรมแก่คนในชุมชนและสังคม รวมทั้งการ
จัดตั้งห้องสมุดไว้ในวัด เพื่อจัดหนังสือธรรมะไว้เผยแผ่ให้ผู้สนใจได้ศึกษาค้นคว้า

๕. การสาธารณูปการคณะสงฆ์ พระสังฆาธิการควรดำเนินการตามหลักสาราณียธรรม
ข้อ ๕ ด้านสัสสามัญญตา คือ การก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนสมบัติไว้ในวัดด้วยการรักษา
ซ่อมแซม ปรับปรุง ตกแต่งศาสนวัตถุ และศาสนสถานที่มีอยู่เดิมให้มั่นคงถาวรและก่อสร้างเพิ่มเติมให้
เหมาะสมกับศาสนสมบัติที่จำเป็นต่อการดำรงพระพุทธศาสนาให้มั่นคงถาวรตลอดไป

๖. การสาธารณสงเคราะห์คณะสงฆ์ พระสังฆาธิการควรดำเนินการตามหลักสาราณียธรรมข้อ ๖ ด้านทิฏฐิสามัญญตา คือ การดำเนินกิจการสาธารณประโยชน์เพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลแก่คนในชุมชนและสังคม โดยการจัดกิจกรรมอันเป็น สาธารณสมบัติหรือสาธารณกุศล

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

๑. การบริหารตามหลักสาราณียธรรม ด้านเมตตากายกรรม พระสังฆาธิการควรออกกฎระเบียบควบคุมการปฏิบัติของศิษย์วัดและผู้อยู่อาศัยภายในวัดและบพทลงโทษอย่างชัดเจน ซึ่งต้องเป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย และระเบียบ ควรจะดูแลพระภิกษุสามเณรผู้ได้ปกครองอย่างยุติธรรม ควรมีการทำกิจกรรมในด้านต่างๆ ร่วมกันเพื่อให้เกิดความสามัคคีในหมู่คณะสงฆ์

๒. การบริหารตามหลักสาราณียธรรม ด้านเมตตาวจีกรรม พระสังฆาธิการควรพูดจาด้วยความมีเมตตาอ่อนโยน มีเหตุผล มีหลักการตามระเบียบ กฎหมายและธรรมวินัย ควรแนะนำว่ากล่าวตักเตือนผู้ที่กระทำความผิดระเบียบ กฎหมายและธรรมวินัยด้วยความหวังดี ควรมีความรักต่อผู้ได้ปกครองและเอาใจใส่อย่างเป็นธรรมและสม่ำเสมอ

๓. การบริหารตามหลักสาราณียธรรม ด้านเมตตามโนกรรม ควรบริหารงานด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ควรเปิดโอกาสให้พระภิกษุ สามเณร ตลอดจนสัตหิหาริกมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นในเรื่องสำคัญๆ ควรบริหารงานด้วยความยุติธรรมและเอาใจใส่ดูแลทุกข์สุขให้ความเป็นกันเองแก่ผู้ได้ปกครองเป็นอย่างดี ไม่ใช่ตำแหน่งหน้าที่แสวงหาผลประโยชน์ส่วนตน

๔. การบริหารตามหลักสาราณียธรรม ด้านสาธารณโมคิ ควรมีสวัสดิการที่ดีด้านต่างๆ ในวัดจัดหาวัสดุอุปกรณ์ภายในวัดให้เพียงพอ ควรสร้างกำลังใจในการทำงานมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกันไม่เห็นแก่ตัว มีความเสียสละสนับสนุนการทำงานตามความรู้ความสามารถแก่ผู้ได้ปกครองทุกรูปภายในวัด

๕. การบริหารตามหลักสาราณียธรรม ด้านสัทสามัญญตา ควรวางแผนพัฒนาในการบริหารจัดการพัฒนาวัดที่ชัดเจน การบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย และกฎหมาย การวางแผนพัฒนาระบบสาธารณูปการภายในวัดที่ดีและการจัดสรรงบประมาณในการซ่อมแซมระบบสาธารณูปการภายในวัด ไม่มีอคติเคารพในสิทธิและเสรีภาพในการแสดงออกของผู้ได้ปกครองตลอดถึงพระภิกษุ สามเณร มีความซื่อสัตย์สุจริต การปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างที่ดีไม่หลงในลาภยศและอำนาจ

๖. การบริหารตามหลักสาราณียธรรม ด้านทิฏฐิสามัญญตา พระสังฆาธิการควรมีเอกภาพในการลงมติหรือความเห็นชอบร่วมกันในข้อที่เป็นหลักการสำคัญที่จะนำไปสู่การขจัดปัญหาภายในวัดหรือในเรื่องสำคัญ ควรพิจารณาความดีความชอบตามความรู้ความสามารถของผู้ได้ปกครอง ควรมีความยุติธรรมในการพิจารณาและตัดสินปัญหาและเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในวัดเมื่อเกิดปัญหาภายในวัด ควรมีการประชุมแก้ไขปัญหาพร้อมกันเพื่อให้งานสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ควรทำงานเป็นทีม

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

ผู้วิจัยขอเสนอแนะการดำเนินการวิจัยในลักษณะต่อไปนี้

๑. ควรศึกษาจากกลุ่มพระภิกษุ สามเณร หรือประชาชน หรือกลุ่มตัวอย่างโดยรวมจากพระสังฆาธิการในเขตปกครองอื่น เพื่อศึกษาข้อมูลว่า มีการใช้หลักสาราณียธรรม ๖ ในการบริหารจัดการที่มีความเหมือนกันหรือแตกต่างกันจากการวิจัยครั้งนี้

๒. ควรศึกษาความสัมพันธ์ระหว่าง พระสังฆาธิการกับผู้ปกครองสงฆ์ระดับสูงกว่า หรือพระสังฆาธิการกับชุมชนที่เกี่ยวกับหลักสาราณียธรรม ๖ หรือตามหลักพุทธธรรมอื่นๆ

๓. ควรศึกษาแนวทางการบริหารจัดการวัดเพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในองค์กร พระพุทธศาสนาให้สอดคล้องกับยุคปัจจุบัน